

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERĐİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 71 Haziran 2020 & Volume: 13 Issue: 71 June 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN MESAİ ARKADAŞLARI NEZDİNDE TÜRK İSTİKLİL SAVAŐINI SEVK VE İDARE EDEN MECLİS İLE ÖZDEŐLEŐMESİ

MUSTAFA KEMAL PASHA'S COLLEAGUES VIEWS REGARDING THE IDENTIFICATION OF MUSTAFA KEMAL PASHA WITH THE ASSEMBLY THAT DIRECTED THE TURKISH WAR OF INDEPENDENCE

Yaőar ÖZÜÇETİN*
Sıddık YILDIZ**

Öz

Hukukî olarak parçalanmış ve siyasî ekonomik, malî, askerî sahalarda ağır bir yükümlülük altına konulmuş olan ülkede, bir kuşak uzunca bir süre içinde bulunulan durumdan çıkmak için çareler aramış, milletin başarıya ulaşamamış tecrübelerinden esinlenen düşünce ve hareket birikimini edinmişti. Kurtuluş çareleri arayan yılmayan bu kuşak içinde Mustafa Kemal de bulunmuştur.

Bu çalışma ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve gelişmesi ile adeta bütünleşen Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunanlar ve mesai arkadaşları nezdinde Türk İstiklâl Savaşı'nı sevk ve idare eden meclis ile özdeşleşen vasıflarının tâbi tutulduğu mütalaa ve değerlendirmeler incelenmiştir.

Araştırmada amacı, evrenin özellikleri hakkında bilgi toplamak, kişileri, durumları veya olayları tam ve doğru olarak betimlemek olan araştırma modeli esas alınmış, TBMM Zabıt Ceridelerinden, Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'ne ait dergilerde, gazetelerde yayımlanmış hatıra örneklerinden ve telif-tetik eserlerden istifade edilmiştir.

Etrafında toplanılan bir şahıs olarak görülen Mustafa Kemal Paşa'nın meclis ile özdeşleşmesine ilişkin öne çıkan vasıfları; "cephede askerlerle birlikte olan", "büyüklenmeyen", "etrafında toplanılan", "meclis ile bir ve aynı anlama gelen", "meclisin kurucusu ve tarihî bir şahsiyet olan" ve "sorumluluk mecburiyeti bulunan" şeklinde olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın mesai arkadaşları ve yanında bulunanlar tarafından;

Kendini yüksek ve değerli tutma hissine sahip olmayan, feyiz alınan bir kaynak, enerjinin saklandığı yer olan ve kendisi etrafında bir kütle haline gelinen, milletin ümitlerini hareket ettiren, halkın temsilcilerinin hakkını çalmayan, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile bütünleşen, milletin arzularına tercüman olan, milletin sinesi olan Meclis'in ruhuyla hareket eden, Meclisin kurucusu ve tarihî bir şahsiyet olan, milletin geleceğine adı yazılan, namı kalıcı ve etkili olan, Büyük Millet Meclisi ile adı karıştırlıp birbirinden ayrılmaz şeyler olarak düşünölen, kararları ile iş yapılan, siyasî ve aklı terbiyesi dolayısıyla içlerinde en sorumlu görölen, liderliğinde nihayete kadar mücadele edilip kurtuluş gününe kavuşulacak olan, iyiliği sonsuza değin bilinecek olan şekilde görölmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Paşa'nın Vasfı, TBMM, TBMM'nin Kurucusu.

Abstract

For a long time, a generation had sought remedies to get rid of the situation in which the country was legally fragmented and put under heavy burden in political, economic, financial and military fields. This generation had acquired the accumulation of thought and movement that inspired the nation's unsuccessful experiences. Mustafa Kemal was also among this indomitable generation who was looking for solutions for liberation.

In this study, the characteristics of Mustafa Kemal Pasha, who are identified with the Parliament where the Turkish War of Independence was ruled, were examined.

* Prof. Dr. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Faköltesi Tarih Bölümü, Kırşehir, yozucetin@ahievran.edu.tr

** Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Doktora), s.yildiz@ahievran.edu.tr

In this study, the research model is based on the research model which is to collect information about the characteristics of the universe, to describe people, situations or events accurately, and to take advantage of the memorandum samples published in the periodicals of the National Struggle and Republican Periods, and the royalties and copyright works. .

Mustafa Kemal Pasha, who was seen as a person gathered around him, was characterized by the following: fighting with the soldiers on the front, humility, being gathered around, identification with the assembly, being the founder of the assembly, being a historical figure, being obliged to take responsibility.

The impressions of Mustafa Kemal Pasha from his colleagues and his associates were as follows:

Humble, inspired, energetic and energy dissipating, gathered around, the hope of the nation, honest to the representatives of the people, that integrates with the Grand National Assembly of Turkey, the interpreter of the nation's desire, the nation's bosom which is acting in the spirit of the Assembly, the founder of the Assembly, who is a historical figure, whose name is written on the future of the nation, whose name is permanent and effective, whose decisions are followed, accepted as the most responsible person for his political and intellectual upbringing, which will lead to independence, and whose well-being will be known forever.

Keywords: Mustafa Kemal Pasha's qualifications, TBMM, founder of TBMM.

Giriş

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'nin idam fermanı olmuş ve mütarekenin uygulanması ile Türk milletine kendi imkânlarıyla direnmekten başka çare bırakmamıştı. Vatan ve namusun muhafaza edilmesi amacıyla memleketin çeşitli yerlerinde askerî ve silahlı direniş teşkilatları oluşturulmuş, kongreler toplanmıştı. Anadolu halkı, tarihin akışını doğru yorumladığı ve Türk halkının gerçek arzu ve eğilimini anladığına direniş ve kurtuluş hareketinin bizzat kendisinin idare etmesinin mecburi olduğuna inanan Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başkaldırmıştı (Omurtak ve diğer, 1993, 734-738; Aktaş, 1973, 167-170; Selvi, 2002, 951-956; Yalçın, 210-213; Tanör, 1985, 1147; Küçük, 2005, 78; Goloğlu, 2008, 105-116; Millî Mücadele Tarihi, (Yay. Haz. Türkdoğan), 155-157; Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, 1965, 14-15; Küçük, 2006, 15; Bıyıkoğlu, 1960, 643).

Meclis-i Mebusan, Misak-ı Millî'yi meşrutiyetçi ve barışçıl bir talep olarak tasdik edilmiş ancak, 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgal edilmesiyle İngilizler tarafından bütün kurumlar ele geçirilmişti (Küçük, 2005, 78; Akın, 2008, 44). "Heyet-i Temsiliye" tarafından fiilî bir hükümet olarak millî irade ele alınmış millî ve mahallî kongrelerde alınan kararlar titizlikle yerine getirilip, "Geçici Hükümet" görevi ifa edilmiş ve 19 Mart 1920 tarihli "İntihâbât Tebliği"nin yayınlanmasıyla yeni bir yapının vücuda gelişine giden hukukî yol açılmıştı. 23 Nisan 1920 Cuma günü Büyük Millet Meclisi toplanacak, Türk milleti, artık meşru bir organ tarafından yönlendirilmeye başlanmış olacaktı¹. Mustafa Kemal Paşa, direnme ve meşrulaşma çabalarının bir neticesi "Müdafaa-i Hukuk Hareketi"nden ve "Heyet-i Temsiliye"den neşet eden olağanüstü yetkileri haiz bir meclisin ortaya çıkmasında ön ayak olmuştu.

Mustafa Kemal Paşa, kararı kesin olan milletin çalışmaları ve fedakârlığını tam manasıyla temsil eden Büyük Millet Meclisi ve onun başkanı sıfatıyla özdeşleştirilip bir tutulan, peyderpey gelen başarılarıyla öç alıcı devletlerin tutsaklığından kurtaran, değeri ve kıymeti herkes tarafından anlaşılan, milletin katî kararına dayanması ile övünç duyduğu bilinen, Anadolu'da yüksek bir ruh tarafından karşılanan ve kuvvetini meclisin güvenini kazanmasıyla elde etmiş olan bir liderdi.

Mustafa Kemal Paşa'nın meclis ile özdeşleşmesine ilişkin yanında bulunanlar ve mesai arkadaşları nezdinde atfedildiği muhtelif vasıfları; "Cephede askerlerle birlikte olan", "Büyüklemeden", "Etrafında toplanılan", "Meclis ile bir ve aynı anlama gelen", Meclisin kurucusu ve tarihî bir şahsiyet olan", "Sorumluluk mecburiyeti bulunan" şeklinde ortaya konulmuştur.

¹ İstanbul'un işgalinin üçüncü günü 19 Mart 1920 tarihinde Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın vilayetler ile sancaklara ve kolordu kumandanlarına gönderdiği bildiriye olağanüstü yetkilere sahip bir mebuslar meclisinin Ankara'da toplanması ve İstanbul Meclisi'nden katılabileceklerin de bu meclise dâhil edileceği beyan edilmişti. Hiçbir parti adayı olmadan milletin güvenip sevdiği evlatlarından seçilen Büyük Millet Meclisi ilk dönem anayasaya göre iki dereceli ve yalnız erkek vatandaşların oyu ile seçilerek Ankara'da toplanmıştı. Meclis, 23 Nisan 1923 Cuma günü 13:45'te tarihî görevine başlamıştı. İlk dönem TBMM kendisine ilk isim olarak "Meclis-i Kebir-i Millî" adını yakıştıran ve bu ruhu taşıyan bireylerden meydana gelmiş, oldukça zor şartlarda ancak demokratik yapılan bir seçim neticesinde tesis edilmiş, halkın hemen hemen her kesimi ve katmanından üye mevcut olmuş, çarıklı köylüsü, sarıklı hocası, kalpaklı ve Avrupaî kılıklı aydını ile tam bir kucaklaşmanın ve kaynaşmanın görüldüğü, herkesin kendi görüşünü "istiklâlî tam ve istihlâs-ı vatan" için özgür olarak konuştuğu seviyeli, seciyeli bir meclis olmuştu (Bıyıkoğlu, 1960, 643; Atatürk, 2006; Turan, 1992, 122; Selek, 2002, 689-690; Küçük, 2006, 15-16; Bıyıkoğlu, 1960, 637; Küçük, 2005, 77; Kongar, 2008, 259; Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, 1965, 158; Turan, 1992, 122; Velidedeoğlu, 1990, 62-69; Aydın, 2002, 58-59; Çoker, 1994, 4; Küçük, 2006, 15; Demirel, 2007, 151; Bıyıkoğlu, 1960, 649).

1.Cephede Askerlerle Birlikte Olan

Mustafa Kemal Paşa, astlarını düşünce ve vasıfları ile tanımış sevk ve idare etmiş, görmezlikten gelmeksizin disiplin kuruculuğuyla saygı ve sevgiye dayalı ruhları kendine bağlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın savaş yaverlerinden olan 1916-1918 yılları arasında akınında ve emrinde bulunan onun yaşadıklarını not ettiği hatıra defteri kendisine verilen Şükrü Tezer, Mustafa Kemal Paşa'nın ordunun bir ferdine, bir askere gösterdiği yakınlığın çok önemli bir mâna taşıdığını belirtir (Tezer, 1972, 42-45).

Kılıç Ali, Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nde Yunan Kuvvetleri Komutanı General Trikopolis ve diğer kumandanlar esir alınarak büyük dâhinin huzuruna çıkarıldıklarını, Ulu Önder'in, esir muamelesi yapmayıp, bunlarla gayet nazik bir şekilde konuştuğunu, Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerini izah ederken esir fırka kumandanı kısık bir sesle yanındaki subaylardan birine; *"bizimle konuşan bu General kimdir"* diye sorunca, subayın; *"Başkumandan Mustafa Kemal"* cevabı verdiğini, bu cevap üzerine fırka kumandanının; *"şimdi anladım biz niçin mağlûp olduk! Bizim Başkomutan İzmir'de vapurda oturuyordu"* dediğini naklederek, Mustafa Kemal Paşa'nın başkomutan olmasına rağmen fedakârlık yapıp cephede askerlerle birlikte düşmana karşı mücadele ettiğine değinir (Kılıç Ali, 1955, 29).

2.Büyüklenmeyen

Büyüklenmek, burnu havada olmak, kendini büyük ve önemli saymak anlamında tasvip edilmeyen tutumdur. Mustafa Kemal Paşa, büyüklük taslamayan bir lider olma özelliği ile kazanılan zaferi halka mal etmiştir.

Kılıç Ali, meclisin başkanlık odasında Eğitim Bakanı Necati Bey, Topçu İhsan Bey, Kılıç Ali Bey ve diğer arkadaşları oturup konuştuklarını, Mustafa Kemal Paşa'nın, odaya girerek meclisteki muhalefet grubunun kendisinin başkumandan olması talebinden söz ederek odada bulunanlara; *"Ne dersiniz"* (Kılıç Ali, 147-148). diye sorduğunu ifade ederek, Kılıç Ali Paşa, Gazi'nin bu davranışını; *"Mustafa Kemal'in hiç kimsede görülmeyen büyük meziyetlerinde biri de, inkılâp ve devlet işlerini tartışmaktan, görüş almaktan büyük zevk duymasıydı. O, zekâsının kudretine herhangi bir olayı tahlil etme ve değerlendirmedeki kudretinin benzersizliğine dayanarak ve gururlanarak başkalarının görüş ve düşüncelerine değer vermeyen, üstünlük taslayıcı bir karaktere asla sahip değildi"* (Kılıç Ali, 147-148) deyip, onun kendini yüksek ve değerli tutma hissine sahip olmadığına dikkat çeker.

1930'da PTT'de görev alarak Yalova Kaplıcaları'nda Gazi ve çevresinin telgraf yazışmalarını yürüten, Gazi'nin yaşamı ve inkılâpları üzerinde çalışmaya başlayan Sadi Borak; *"Mustafa Kemal Paşa, yaptığı hiçbir işte övünmeyen mütevazı bir şahsiyetti. Kendi şahsına münhasırdı. Anafartalar ile başlayan başarıların hiçbirini kendine yontmayan milletle beraber bu işi başardığını dile getirmiş bir millî mücadele lideri idi"* (Borak, 1961, 64-66) şeklindeki cümleleriyle, Mustafa Kemal Paşa'nın gösterişsiz ve kibirsiz olduğu üzerinde durur.

Ellison, Mustafa Kemal Paşa'nın gerek subaylardan ve gerekse askerlerden yenilmez bir ilgi ve değer kazandığını, gençlik yıllarını sürgün, isyan ve rütbeden düşürülme olaylarıyla geçirdiği halde, şimdi kendisini diktatör ilan etme fırsatı eline geçmişken, onun; *"meclis bir tek adam değildir. Ben yalnızca meclisin başkanuyum"* (Mary, 1973, 165) dediğini, dolayısıyla halkın temsilcilerinden bu hakkı çalmadığını ileri sürer.

Kılıç Ali, Bolşevik İhtilâli'nin 15. yıl dönümü törenlerine katılmak için Moskova'ya gidildiğinde Hariciye Komiseri Çiçerin'in; *"Mustafa Kemal gibi büyük çapta bir adamın başınızda bulunması sizin için ne kadar büyük bir kuvvet ise onun dostluğu bizim için de aynı şekilde kuvvet ve bahtiyarlıktır"* (Kılıç Ali, 548) dediğini nakledip, Ata'nın dâhiliğinin övgü dolu sözlerle anlatılmasının Türk insanını her zaman onurlandırdığını belirtir. Kılıç Ali, Gazi'nin ise bu sözler karşısında; *"büyük olayları yapılan işleri bir kişiye mal etmek, milletin hakkına saygısızlık ifade eden bir görüş tarzı olur"* (Kılıç Ali, 548) dediğini söyleyerek, onun alçak gönüllü olup, bu özelliğini muhafaza ettiğini vurgular.

3.Etrafında toplanılan

Olağanüstü yetkilere sahip meclisin aynı zamanda bir üyesi durumunda olan Mustafa Kemal Paşa, uzun ve meşakkatli yollara katlanılarak din ve vatan ile birlikte önemli ve tarihî bir vazifeyi ifa için etrafında toplanılan bir şahıs olarak görülmüştür.

H. Charles Sherill; *"Sakarya Muharebesi Yunan İstilasını Durduruldu ve Geriye Atıldı"* başlığı altında; *"Gazinin çift yollu, vasfını vereceğimiz bir aklı vardır; yollardan birisi siyasi tarihe, diğeri de askerliğe tahsis edilmiştir; ancak bu iki yolu hiçbir vakit birbirine karıştırmazlar. Gazi cesaretini kolay elden bırakacak yaradılıştadır. Dünyada en yılmaz adam Gazi'dir (Sherill, 1934, 49-52). ...Atatürk, meclis ve hükûmet âzaları için daimi bir membadır. Güç ve sıkıntılı meseleleri onun huzurunda ve onun son derece vazih olan fikirlerini dinleyerek tetkik etmek, bir bahtiyarlıktır. İnsanın ümitsizliği gider neşesi ve kuvveti tazelenir. İnsanın fikri ve manevi kabiliyetleri mütemediyen yıpratılan işler içinde, fikir, moral ve tedbir ışığı veren bir şef, bir enerji hazinesidir. Cemiyetin çetin hayat mücadelesinde kudret, ümit ve neşe ile ısrar etmesi, işte lazım olan budur. Bu da bize, Atatürk ile müyesser olmuştur."*

Atatürk'ü toplantısı içinde görmek hakiki bir zevk, müstesna bir fırsattır. Yarım saat içinde halkın bütün durgunlukları gider, taze ve canlı hayatın neşesi her çehrede uyanır, asıl mühim olanı, toplantılarda bulunanların da birbirine karşı sevgi, geniş yürek ve bağlılık hâsıl olmasıdır: cemiyet fertleri birbirine ve hepsi, Atatürk'e sarılarak bir kütle hâsıl olmuştur (Melzig, 1944, 83-85) şeklindeki sözleriyle, Mustafa Kemal Paşa'nın, cesaretli, feyiz alınan bir kaynak, enerjinin saklandığı yer olduğuna ve fertlerin kendisi etrafında bir kütle haline geldiğine değinir.

Mustafa Kemal Paşa tarafından Batı Cephesi Komutanlığı Kurmay Başkanlığı'na tayin edilen Büyük Taarruz planlarının hazırlanmasında önemli rol oynayan Asım Gündüz; "Türklüğün yaşama azmi ve hakkı, ne yazık ki, bir avuç evlâdının şuurunda ve vicdanında yer edebilmişti. ...Milletler, böyle ölüm-kalım anlarında, bağrılarından çıkardıkları müstesna kıymetlerin şahsında ümitlerini mihraklaştırırlar. Bu günkü nesil bilmelidir! ki Türklüğün Millî Mücadele'de ki bu müstesna şahsiyetinin adı Mustafa Kemal dir" (Gündüz, 1975, 85) diyerek, onun milletin ümitlerini hareket ettirdiğine işaret eder.

4.Meclis ile Bir ve Aynı Anlama Gelen

Mustafa Kemal Paşa'nın ön ayak olduğu "İstiklâl Mücadelesi", direnmenin ve meşrulaşma çabalarının bir neticesi şeklinde "Müdafaa-i Hukuk Hareketi" nden ve "Heyet-i Temsiliye" den doğmuş, olağanüstü yetkilere haiz bir mecliste belirmiş ve görünmüştür.

Benneb; "Mustafa Kemal'in diktatör olarak değil bu noktada ısrar ederim. Fakat Büyük Millet Meclisi'yle tamamıyla hemfikir olarak vücuda getirdiği hudutsuz eseri şimdi takdir edebiliriz" (Benneb, 1938, 165) der ve Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi ile bütünleştiğini işler.

Cebesoy, Mustafa Kemal Paşa'nın başkumandan olarak bazı önemli hususiyetlerinin olduğunu söyleyip; "Tarihte ün kazanmış bazı kumandanlar gibi, harekâtında ne maceraperest, ne de şahsî şöhret yapmak için riske giren kumandanlardan değildi. O en çok milletin başarı kazanmasıyla iftihar ederdi. Kumandanlarının bazen kritik zamanlarda riski de göze almaları gerekir. O bu gibi hallerde millet namına onun vekillerinin de bu riske katılmalarını da temin ederdi" (Cebesoy, 321-325) diyerek, onun başkumandanlığın gereğini hakkıyla yerine getirdiğini beyan eder.

Ahmet Niyazi Banoğlu, Mustafa Kemal Paşa'nın, İstiklâl Savaşı'na başladığı günden beri dünyanın dikkatini en çok kendi üzerine çeken ve bu ilgiyi durmadan arttıran bir adam olduğunu, zaman zaman en ünlü yazarları ve gazetecileri onunla konuşmak için geldiklerini, 1935 Yaz'ının ilk günlerinde Amerika'nın tanınmış gazetecilerinden Gladys Baker'de Türkiye'ye gelip, onunla görüşmüş olduğunu, Atatürk'ü kıskananların, dargın olanların, siyaset alanının kendi şahsî ihtiraslarına kapalı kalmasına kızanların ona "diktatör" dediklerini, Amerikalı gazeteci Atatürk'e bu hususta fikrini sorduğunu ve Atatürk'ün ona; "Ben diktatör değilim benim kuvvetim olduğunu söylüyorlar. Evet, bu doğrudur. Benim arzu edip yapamayacağım hiçbir şey yoktur. Çünkü ben zoraki ve insafsızca hareket bilmem. Bence diktatör, diğerlerinin iradesine rağmenedir. Ben kalpleri kırarak değil kalpleri kazanarak hükmetmek isterim demiştir" (Banoğlu, 1954, 1-96) dediğini nakledip, Gazi'nin milletin arzularına tercüman olduğunu savunur.

9.12.1336 (1920) Perşembe günü İkinci Reis Vekili Hasan Fehmi (Gümüşhane) Bey başkanlığında gerçekleşen üçüncü oturumda istizahlar içerisinde yer alan "Cephelerdeki Askeri Vaziyet, Bazı Milis Kuvvetlerin Tasfiyesi Hakkında İstizah Takriri" münasebetiyle Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa (Kozan), Batı Cephesi'nde Yunanlılara karşı mücadele eden birliklerin başında Fuat Paşa'nın kuvvetlerinin bulunmakta olduğunu, bu kuvvetlerin dağılmasından sonra adı geçen bu cepheye Yunanlıların taarruzlarına karşı koyacak yeni piyade askerlerini ulaştırdıklarını ve gerekli tedbirleri aldıklarını, bu askerleri firar ve isyan gibi şeylerden dolayı bir arada tutmakta zorlandıklarını, düşmanların tecavüzlerini kısmen de olsa engellemek gerektiğini, bu cephede meydana gelen bir vakayı da Refet Bey'in engellediğini, adı geçen bu kumandanın gönderilmesi halinde kimin tâyin edileceğini ve bu cepheyi kimin savunacağını dile getirmişti. Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa (Kozan) ayrıca, durumu; "Efendiler hükümetin burada bulunması aynı zamanda çetecilik zihniyeti ile mücadelesidir. Eğer biz hükümet tesis etmek istiyorsak, kanunları hâkim kılmak istiyorsak, kanunları şahsiyetlere hâkim kılmak arzusunda isek bundan başka çare yoktur. Mademki Büyük Millet Meclisinin Hıyaneti Vataniye kanunu vardır bundan dolayı bu kumandanın azli ile mahkemeye gönderilmesi lazımdı" şeklindeki cümleleriyle, kendi kararları ile değil paşa hazretlerinin kararlarıyla iş yapmakta olduklarını ve bu nedenle oraya kendi emirlerine uyacak komutanların gönderilmesini ifade edip; "Bundan sonra bütün gazetelerde Mustafa Kemal Paşa çeteleri namı olmayacak, Anadolu Büyük Millet Meclisi ordusu namı olacaktır" (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 9.12.1336) diyerek de çetecilik zihniyetinin kaldırılacağını, kendilerinin teşekkül ettiği hükümetin ve ordusunun sözünün geçeceğini beyan eder ve Mustafa Kemal Paşa ile Büyük Millet Meclisi'ni özdeşleştirir.

13.1.1337 (1921) Perşembe günü İkinci Reis Celâlettin Arif (Erzurum) Bey başkanlığında gerçekleşen ikinci oturumda takrirler içerisinde yer alan "Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşanın Birinci İnönü Harbi Hakkında Beyanati" münasebetiyle Mahzar Müfit (Hakkâri) Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın, bu müthiş ve

tehlikeli anda Büyük Millet Meclisi'nin göstermiş olduğu sükûnetin hakikaten takdire değer olduğunu buyurdıklarını söyleyerek; *"Evet Paşa Hazretleri; Millet Meclisi ihtimal ki, kavaninin, ihtimal ki, muamelâtı âdiyenin müzakeresini münakaşa edebilir. Fakat vatan tehlikede denildiği takdirde Millet Meclisi, ordusu gibi, Millet Meclisi, Heyeti Vekilesi gibi yek dil ve müttehit olarak vukuatı kemali sükûnetle karşılarlar Paşa Hazretleri"* (TBMM Zabıt Ceridesi, 13.1.1337) der ve işaret edilenin millet meclisinin amaç edinilen hedefe ulaşmak için çalışıldığı müddetçe onların arka çıkını ve yardımcısı olduğu hususunu vurgular.

1337 (1921) Cuma günü İkinci Reis Vekili Hasan Fehmi (Gümüşhane) Bey başkanlığında açılan gizli birinci oturumda müzakere edilen mevad içerisinde yer alan *"Londra Konferansına Gidecek Sulh Murahhas Heyeti Hakkında Heyeti Vekile Tezkeresi"* münasebetiyle Abidin (Lâzistan) Bey; milletin artık sorulduğunu, sordurmak istemeyenlerin İstanbul'dakiler olduğunu, zira onların kendilerini sürekli meşru göstermek ve aldıkları tahsisatı bu suretle yutmak istediklerini dile getirip, Osmanlı delegeleri ile Büyük Millet Meclisi delegelerinden anlaşılması gerekenin Büyük Millet Meclisi delegeleri olduğunu, davetin başka bir adrese değil doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya geldiği, İstanbul Hükûmeti'nin lehlerine çevrilmeye mecbur olduklarını ve okunan o kâğıdın da yırtılıp atılmasını arzu eder (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 4.2.1337 (1921)).

3.11.1337 (1921) Perşembe günü Birinci Reis Vekili Hasan Fehmi (Gümüşhane) Bey başkanlığında açılan birinci oturumda muhtelif evrak içerisinde yer alan *"Malta'dan Avdet Edip İnebolu'ya Gelmiş Olan Zevattan Mevrut Telgraflar"* içerisinde *"Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ne ve Reisine"* başlığı altında 51 Malta esiri namına; *"...Bizi kurtaran Büyük Millet Meclisine ve bu Meclisin Büyük Reisine bugün yüzümüzü mübarek vatanın topraklarına sürerek şükranlarımızı refeder ve millî borçlarımızı maddeten ve kısmen olsun eda edebilmek için mesleklerimize göre vatanın her türlü hizmet ve külfetine müheyya bulunduğumuzu arz eyleriz"* (TBMM Zabıt Ceridesi, 3.11.1337) denilir. *"Ankara Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine"* başlığı altında Antep Milletvekili Cenani; *"Ana toprağına yüzümü sürerek öperken bizi ve mübarek vatani kurtaran Büyük Millet Meclisi'ne ve hükûmetine ve şanlı orduya teşekkür ve hürmetlerimi arz ile muvaffakiyetlerine dua ederim"* (TBMM Zabıt Ceridesi, 3.11.1337) cümlelerini sarf eder.

"Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine" başlığı altında Miralay Şevket ve Diyarbakır Milletvekili Zülfü; *"...Kudreti bâhiraneleriyle şanlı zaferler ihraz eden kahraman ordunun ve muhterem kumandanın mütevali muvaffakiyetlerine ve mukaddes vatanın halâsı namına milletin refah ve saadetini duacı..."* (TBMM Zabıt Ceridesi, 3.11.1337) olduklarını söyler.

"Ankara, Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine" başlığı altında Rauf Vasıf; *"Azimkâr milletimizin mesai ve fedakârlığını bihakkin temsil eden Büyük Millet Meclisimiz ve onun Muhterem Reisi bizi intikamcı bir devletin esaretinden şanlı bir surette kurtardı. Vatan toprağına ilk adımı atarak dâhil olduğumuz hür âlemimizde tebrikâtı hususiye ve hissiyatı uhuvoetkâranei sâmilerini havi telgrafname ile karşılanmak bizi bir kat daha mütehasis ve minnettar kıldı. Pek derin ve kalbi olan hissiyatı şükranımızın kabulünü ellerinizi öpererek rica ve bilvesile Meclisteki Muhterem rüfekanıza hürmetlerimizin arzını istirham eyleriz efendim"* (TBMM Zabıt Ceridesi, 3.11.1337) diyerek, Mustafa Kemal Paşa, kararı kesin olan milletin çalışmaları ve fedakârlığını tam anlamıyla temsil eden Büyük Millet Meclisi ve onun başkanı sıfatıyla özdeşleştirilip bir tutar. Kahraman ordunun ve kumandanının birbiri ardınca gelen başarılarının ölç alıcı devletlerin tutsaklığından kurtardığını şükran ve hürmet ile beyan eder.

2.1.1338 (1922) Pazartesi günü Birinci Reis Vekili Musa Kâzım (Konya) Efendi başkanlığında açılan birinci oturumda muhtelif evrak içerisinde yer alan *"Gaziantep'in İstirdadından Dolayı Müdafai Hukuk Heyeti Merkeziyesiyle Mebus Şahin Efendi'den Mevrut Teşekkür Telgrafı"* münasebetiyle *"Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Devletlü Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine"* başlığı altında gönderilen telgrafta; Gaziantep'den tamamıyla Fransızların çekilmesi ardından kendi askerleri tarafından işgal edildiği ifade edilip; *"Kahraman ordumuz" nidalarıyla dedegân ve ahalinin gözyaşlarıyla tekbir ve tehlinin kâinatı titrettiği ifade edilerek; "Hükümet civarında talebe ve tâlibat tarafından hoşâmediyi mutazammun neşideler ve muzikalar terennüm ve ahali de yaşasın Mustafa Kemal Paşa! Türkiye Büyük Millet Meclisi! Yaşasın Kahraman ordumuz! Nida ve alkışlarıyla Mutasarrıf Beyin dahi ahali ve askere hitaben böyle azimkâr ahali ve askerin hem ahenk olarak daima mevcut oldukça daha büyük mesut günlere nail olacağız"* (TBMM Zabıt Ceridesi, 2.1.1338) denilerek, Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve ordu beraber söylenir. Mevcut heyecan ortaya konulur. Halk ve ordunun aynı uygunlukta bulunduğu sürece arzu edilen günlere ulaşılacağına dikkat çekilir.

2.2.1338 (1922) Perşembe günü Reis Vekili Faik (Cebelibereket) Bey başkanlığında gerçekleşen gizli ikinci oturumda müzakere edilen mevad içerisinde yer alan *"Baskumandanlık Kanununun temdidî hakkında Çorum Mebusu Ferid Bey ve 43 Refikinin Kanun Teklifi"* münasebetiyle Hüseyin Avni (Erzurum) Bey, fevkalâde tedbirlerin fevkalâde zamanlara mahsus olduğunu geçen yenilenme zamanında arz ettiğini, bunun bazı arkadaşların yorumlarında paşa hazretlerine önce itimat olunup da sonra itimatsızlık oluşması ve halkın genel düşüncesine rağmen vazifesine zorunluluk olarak devam etmesi gibi bir zannı uyandıracak şekilde

düşünce yürüttüklerini belirterek; Mustafa Kemal Paşa'nın takdir edildiğini, düşüncelerinin onu mesul olduğu bir mevkiden alıkoymak olduğunu, millî harekâtın sadece onun şahsına atfedilip kıymetinden düşürülmek istenmesine rağmen paşa hazretlerinin daima milletin kararına güven ile övündüğünü, başkumandanın kudret ve kuvvetinin meclisin güvenini kazanmış olmakla anlaşılacağını, başkumandan yapılması ile bu millî harekâtın alemdarını gösterdiklerini, meclis olarak kendilerinin paşa hazretlerini yürüttüklerini, kendileri uyurken onun uyumadığını, onun vücudunun yıpratılmaması gerektiğini ileri sürer (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 2.2.1338 (1922)).

20.2.1338 (1922) Pazartesi günü Birinci Reis Vekili Musa Kâzım (Konya) Efendi başkanlığında açılan birinci oturumda mazbatalar içerisinde yer alan "TBMM Riyaseti Celilesine" başlığı altında "Rusya Şûralar Cumhuriyeti Ankara Mümessili Mösyö Aralof'dan Meclise Mebuslara Hitaben Yazılmış Olan Tezkere ve Mektubun Takdim Edildiğine Dair Hariciye Vekâleti Tezkeresi" nde Türk milletinin bu büyük mücadelede katlandığı sıkıntılar ve büyük mahrumiyetlerin Rus milleti tarafından kolay anlaşılakta olduğu, Türk milletinin Batı boyunduruğu altında bulunduğundan kendileriyle birleştiği, zorlama ve nitelemeden ancak inatçı bir çalışma ve sıkı bir mücadele ile kurtulabileceğinin anlaşıldığı üzerinde durulup; "...Büyük Türk Milleti ...Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri etrafında toplandı ve bize imtisal ile müthiş azap ve ıstıraplara katlanarak, istiklalini müdafaaya devam etti"(TBMM Zabıt Ceridesi, 20. 2. 1338) denilerek, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde nihayete kadar mücadele edilip, kurtuluş gününe kavuşulacağı savunulur.

Aynı oturumda Rus Sosyalist Şûralar Cumhuriyeti Hükûmeti Türkiye Siyasî Temsilcisi Aralof; Türkiye ve Sovyet Rusya'nın aynı gaye için bir araya gelmelerini müspet karşıladıklarını ifade edip, Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne övgülerini aktardığı mektubunda Mustafa Kemal Paşa için; "Türkiye Büyük Millet Meclisinin âzası efendiler, dost ve büyük kardeş olan siz o meclisin Reisi Paşa Hazretleri, sizleri bir defa daha selamlar ve Sovyet Rusya'sı namına bu selamı bütün milletine ve kahramanca mücadelede onun pişdarı olan büyük Türk ordusuna ve cesur kumandanına tebliğ buyurmanızı rica ederim (TBMM Zabıt Ceridesi, 20. 2. 1338) diyerek, Türk milletinin Mustafa Kemal Paşa önderliğinde birleşmesi ile çabuk ve kesin bir barışa mutlaka ulaşacağını bildirir.

5.Meclisin Kurucusu ve Tarihî Bir Şahsiyet Olan

Mustafa Kemal Paşa, siyasî ve akli terbiyesi dolayısıyla içlerinde en sorumlu görülen, Meclis'in kurucusu ve tarihî bir şahsiyet olan, yol gösteren, Meclis'i toplayan, vicdanların ve millî uyanıklığın merkezi olan, hürriyet ve istiklâl mücadelesi veren bir millete lâzım olan, milleti birlik ruhu içinde harekete getiren, aranan çareyi millet gerçeğine dayandıran, birleştirici bir dehâ ile Türk milletini temsil eden ve tarihin ve Türk milletinin bütününün malı olan bir şahsiyettir.

2.8.1337 (1921) Salı günü Mustafa Kemal Paşa (Ankara) başkanlığında gerçekleşen gizli üçüncü oturumda müzakere edilen mevad içerisinde yer alan "Cepheden Avdet Eden Sinop Mebusu Rıza Nur, Karesi Mebusu Vehbi ve İzmir Mebusu Mahmut Esat Beylerin Takdim Ettikleri Müşterek Rapor ve Bu Zevatin Rapor Üzerinde Verdikleri İzahat" münasebetiyle bir mebus (ismi belirsiz), paşa hazretlerinin meclisin emanet ettiği vazifeyi meclisin göz önünde bulundurduğu gibi ifa edebilmesi için kendilerine birçok yetkinin verilmesi gerektiğine değinir. Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine yetki verildiği vakit tartışmaya devam edilip bir fikre ve birliğe varamayacaklarını, kumandan böyle yapmış denilerek, haydi çağırın denileceğini söyler. Bunun üzerine M. Şeref (Edirne) Bey; "Demiyor ve diyemez efendiler; kabil değildir Evet Paşa'ya, biri ile müşavere edecek bana salâhiyet veriniz veya Meclisçe evvelce alınmış bir karar vardır ve Meclis kararını ancak kendisi bozar. Lüzumu askeri oldukça belki ileri ve belki geri gitmek lâzımdır. Meclis dağılacak değildir. Çünkü Meclisi Âliyi buraya gönderen millettir. O halde yalnız ve yalnız şu küçük kelime kuvvetince burada gayri muvafık olarak Meclisin vereceği bir şey yoktur. Bir defa daha tekrar. Bittabi gerek terbiyei siyasiyesi ve gerekse terbiyei dimağiyesi itibarile katiyen içimizde en ziyade mesul olacak kendileridir. Düşünülebilir mi ki, burada bulunan Meclisi Âlinin şeref, haysiyet ve varlığını ayakaltına alıpta; kendisinin dayandığı bir millete karşı fenalık yapısın? Bu kimsenin hayaline ve rüyasına girmez. Binaenaleyh tarafeyn müteakabil ve Meclisin müessisi demektir, tarihe mal olmuş bir şahsiyet demektir. Paşa Hazretlerinin buradaki rolü hak ve vazife hürriyetinin telakki eylediği noktada bir vazife yapmaktır. Vazife yürür, hak da yürür" (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 2.8.1337 (1921)) sözleriyle, kumandanı geri çağırın denilemeyeceğini, siyasî ve akli terbiyesi dolayısıyla içlerinden en sorumlu görülenin Mustafa Kemal Paşa olduğunu onun, meclisin kurucusu ve tarihî bir şahsiyet olarak dayandığı bir millete karşı fenalık yapmasının imkân dâhilinde düşünülemeyeceğini beyan eder.

Vehbi (Karesi) Bey; "...Bendeniz hatimeî mekân olarak diyeceğim ki düşmanı şu hattan ileri geçirmek, tetkik ettiğimiz ordunun haleti ruhiyesine nazaran, pek doğru değildir. Binaenaleyh geçirtmemek için saydığımız tedabir gayet basittir. Biz buna emek verirse onbeş günde temin edebiliriz. Başta reis paşa hazretleri başkumandanlığı deruhte etmek şartıyla hepimiz de lâzım gelen vazifelerle tavzif edilmek ve bila kaydü şart kabul şartıyla memleketin içinde yeni bir hayat, yeni bir faaliyet vücuda getirerek, bendeniz kaniim ki, bu yabancı düşmanı bir ayda kemaliyle tedip ederiz,

terbiye ederiz" (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 2.8.1337 (1921)) şeklindeki sözleriyle, kayba uğrayan, azalan kuvvetlerin tutunduğu mevzilerde çekilmeksizin direnmesinin daha çok kayıplara yol açabileceğini, geri çekilme kararının eksikliklerin tamamlanması için gerekli olduğunu, Mustafa Kemal Paşa'nın başkumandanlığı yüklenmesi ve kendilerinin de kayıtsız şartsız lazım gelen görevlerle vazifelendirilmelerini kabul etmek şartıyla düşmanın bir ay gibi bir zaman zarfında tam yetkinlikle haddinin bildirileceğine olan inancını ortaya koyar.

6.Sorumluluk Mecburiyeti Bulunan

Türk milleti hakkında verilen esaret ve idam kararına ve bu kararın uygulanışına Türk milletinin iradesi doğrultusunda karşı çıkıp, sorumluluktan çekinmeyerek, hayatı hakir görüp tehlikeleri göze alan, yüksek bir medeni cesarete sahip olandır.

Mahmud Esad (İzmir) Bey; *"Efendiler Türk milleti Allah'ın rızası ve Türk milletinin hürriyeti istiklâlini... Türk milletli bunu tarihinde gösterdi. Bu dini bin bu kadar senedir müdafaa etti. Hürriyet ve istiklâlini Cenabı Hakkın ona bahsettiği mâna ile bugün yine müdafaa etmek kudretini haizdir. Yeter ki gözlerimin önünde Osmanlı ordusunu kullanan cephedeki kumandanların eline daha yirmi bin kişi verelim. Ordunun içine girdiğim zaman hakikaten mebhut kaldım. Askerin önünde söz söyleyecek liyakati kendimde göremedim. Ve zannettim ki 700 yıllık tarihimiz ayaklanmış, düşmanla... önüne düşürmüştü. Kemal Bey'in ben çok düşündüm. Benim küçük sözlerim bu belagat karşısında bir şey ifade edemedi. Çok zamanlar sükût ettim. Yalnız zabitanla görüştim. Kemal Bey'in karargâhına girdiğim zaman tarihin ananevi bir kumandanını gördüm. Kırık eliyle geliyordu. İstiklâli ancak böyle kırık elleriyle... Kanaatim vardır. Milletin her türlü hürriyetini muhafaza edecekleri... Göze almış kumandanlar kurtaracaktır ve harp içinde hürriyet ve istiklâlini kurtaracaktır. Ordudan faydalanarak bütün tarihi yaşadım. Ordudan feyz alarak geldim"* (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 2.8.1337 (1921)) şeklindeki cümleleriyle, ordunun içine girdiğinde hayretler içerisinde kaldığını, askerinin önünde kendisini söz söylemeye lâayık görmediğini, yedi asırlık tarihin başkaldırıldığını, Mustafa Kemal Paşa'yı tarihin geleneksel bir kumandanı olarak gördüğünü ifade edip, sonuna kadar mücadele edeceklerini, geleceğini eline almış olan ve bu ülkenin tarihine cevap vermek mecburiyetinde bulunanlara yaraşanın meseleyi gerçek değerinde bir şekle sokup tedbirlerine başvurmak olduğunu tespit ettiğini söyler.

11.8.1337 (1921) Perşembe günü İkinci Reis Vekili Adnan (İstanbul) Bey başkanlığında gerçekleşen gizli ikinci oturumda müzakere edilen mevad içerisinde yer alan *"Müdafaai Memleket Hususunda İttihazi İcap Eden Âcil Tedabir ve Jandarma Teşkilâtının Islahı ve Teşkilâtı Esasiye Kanununun Bazı Mevatının Yeniden Tanzimine Dair Verilen Takrirlerin Bir Encümeni Mahsusat Havalesi"* münasebetiyle İsmail Şükrü (Karahisarışarki) Efendi, ülkeyi düşmandan kurtarma kararlılığı temelinde acil ve süratli tedbirler edinmek zorunda olduklarını, halkta bulunan silahların toplanabilmesi için kendilerinin kararlı bir tutum sergilemeleri gerektiğini, paşa hazretlerinin yapılan savaş hakkında ikna edici izahat verdiğini yapılan bu savaşın güzel tertip olunduğunu, paşa hazretlerinin inandırıcı beyanatına karşı kalben kabul mecburiyetinde kaldığını, halkın dinî hislerini, o din ile dolu olan o damarın galeyana getirilmesi, milletin, askerinin kumandanlarının da bu hisle dolu damarlarına hâkim olmaları ve ikiye bölünmüş yeri vermemeleri gerektiğini ileri sürer (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 11.8.1337 (1921)).

11.8.1337 (1921) Perşembe günü İkinci Reis Vekili Adnan (İstanbul) Bey başkanlığında gerçekleşen gizli üçüncü oturumda aynı konu üzerinde Hakkı Hami (Sinop) Bey, meselenin mâlî bir mesele olduğu üzerinde durur, iç güvenliğe ait olan bir mesele olduğunu da dile getirerek, bilhassa ikinci maddesinin başkumandanlığa ait olduğunu söyler. İkinci kısmın menfaat değil; zararlar ortaya çıkaracağı, sarf edilecek bir takım sözlerle iyilik yapılması istenilirken daha çok fenalık yapmaktan endişe ettiğini, vazifenin ifa edildiği bir sırada böyle bir teklifin müzakeresinin doğru olmadığını belirtir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 11.8.1337 (1921)). Tunalı Hilmi (Bolu) Bey, bu takriri imzalarken ikinci maddesini uyarı, teşvik, gayrete getirme yoluyla gidecek heyetler olarak düşündüğünü söyler.

31.10.1337 (1921) Pazartesi günü Birinci Reis Vekili Hasan Fehmi (Gümüşhane) Bey başkanlığında açılan gizli birinci oturumda müzakere edilen mevad içerisinde yer alan *"Başkumandanlık Kanununun Müddetinin Temdidi"* münasebetiyle Müfid (Kırşehir) Efendi; *"Heyeti Celileniz 1337 tarihinde harbin en müthiş bir safhasında bu işi, esas itibari ile ta bidayetinde bu işi deruhte ederek, başına alarak bu şekle kadar getiren Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat ordusunun kumandasını da alarak, milletin başına çökmekte olan bu kâbusun def ve refi için hepinizin, bütün Anadolu'da pek büyük, âli fikirlerle karşılanan bu Başkumandanlık tevcihine mütedair olan madde kanuniyenin nitekim maddeten de faidesi görüldüğü gayrı münkerdir ve paşa hazretleri bittabi kumandayı deruhde etmekle Cenabı Hakkın Ulüvvü İlayetiyle, ordumuzun inayeti Bari ve imdadı ruhaniyeti Peyganberî ile düşmanı mağlubiyeti katiyeye duçar ettiği maaşşükrân malumunuzdur. Binaenaleyh bu zaferin temadisi ve millet ve memleketin ribkai esaretten kurtulması ve muzafferiyeti tâmmeye nailiyeti cümlemizin âmalimiz bulunduğu cihetle bir an evvel bu işin hüsnü neticeye iktiranı için Meclisi Âlinizce üç ay daha temdid, müddetinin hitamına üç beş gün kalan şu kanunun yine o dairede, yine o şartla kabul buyurulmasını selameti umumiye namına teklif ediyorum. Takrirdeki*

maksadım da budur”(TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921)) şeklindeki sözleriyle, en şiddetli safhada Mustafa Kemal Paşa’nın başkumandanlığı üstüne almasıyla mücadelenin içinde bulunulan duruma kadar getirildiği, başkumandanlık mevkiinin verilmesi ile ilgili olan kanun maddesinin elle tutulur şekilde faydasının görüldüğü, bunun inkâr edilemeyeceği ve bu zaferin devam etmesi millet ve ülkenin esaret kementinden kurtulması, bu işin güzel bir neticeye yaklaşması için üç ay daha uzatılması gerektiği üzerinde durur.

Hüseyin Avni (Erzurum) Bey; Mustafa Kemal Paşa’nın hizmet ettikleri kanaatlerine kendilerinin de katıldıklarını, paşa hazretlerinin daha hizmet edeceklerini, bu meclisin başında daha uzun süre onun kalması gerektiğini, fevkalâde bir hakikat karşısında bu fevkalâde vaziyeti ıslah için paşadan hizmetin istirahat edildiğini, kendilerinin vatanın tehlikesini görerek bu hizmeti kabul ettiklerini, halkın düşüncesine ve dünyaya iyi tesir yaptığını, savaşın lehlerine neticelendiğini, Mustafa Kemal Paşa’nın keskin bir silah olduğunu bu keskin silahın biraz saklanması gerektiğini, onun ordudaki yücelik namının Türk kalbine yiğitlik verdiğini, fedakârlığını yapıp gösterdiğini, tamamıyla mesul olan bir heyeti vekilenin olduğunu, hakkıyla mesul olan paşa hazretlerinin meclisin reisi olmak sıfatı ile mesuliyeti olmadığını, başkumandan olmak sıfatı ile mesuliyeti olduğunu belirtir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921); Kayalı, 1985, 1162, 1164).

Cavid (Kars) Bey; Mustafa Kemal Paşa’nın başkumandanlığa seçildiği zaman düşmanın Eskişehir’i aldığı ordularının çekilmeye mecbur olduğu ve üçte bir oranında azaldığı bilgisini aldıklarını, üyelerin bir çözüm bulma vazifesini kararlaştırıp bu çözümün Mustafa Kemal Paşa’nın başkumandanlığa getirilmesi ile imkân dâhilinde gördüklerini, neticede Mustafa Kemal Paşa’nın başkumandanlığa seçilmesi ve vazifeye başlamasıyla ordunun eksikliklerinin giderilip milletin azmi ile kuvvetlendiğini, düşmanı Sakarya’da nasıl durduracağız derken, düşmanın atıldığını ve zaferin temin edildiğini, ancak henüz düşmanın tam anlamıyla ezilmiş bir vaziyette geri çekilmediğini, meclisin başkumandanından istediği vazifenin henüz daha yarım olduğunu, başkumandanlıkta devam edilmemesi halinde ülke dışında Türkiye Hükûmeti’nin gayesine ulaştığı daha ileriye gitmekten vazgeçtiği kanaatinin oluşacağını, meclisin tasdiğiyle verilen yetkinin kayıt ve şarta bağlanmasının başka bir mesele olduğunu ve başkumandan paşanın başkumandanlıkta kalması gerektiğini arzu eder (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921)).

Hüsrev (Trabzon) Bey; Hüseyin Avni Bey’in başkumandanlık meselesi ile ilgili kanaatini yanlış bir zamanda söylediğini, düşmanın ağırlık merkezinin vaziyetinde bir farklılık olmadığını, meselenin düşman ordusunu mağlûp etmek olup bunun henüz ilk safhasının Sakarya’da gerçekleştiğini, Eskişehir ve Afyon hattını ele geçirecek bir başarı elde edilmedikçe siyaseten iyi bir vaziyette bulunmayacaklarının açık olduğunu, bu vaziyeti Mustafa Kemal Paşa’nın, yüce şahsiyetinin büyük ve aynı zamanda tecrübeli bir kumandan olmasının doğurduğunu, ordunun ihtiyaçlarının üç ay kadar bir sürede temin edilemeyip fevkalâde bir zamanda fevkalâde tedbirler almak mecburiyetinde olduklarını, bu tedbire devam etmenin de tabiatıyla keyfiyetin gereği olduğunu, böyle fevkalade hallerde askerî harekâtın ve dâhili siyasetin tek elden idare edilmesinde fayda olduğu, dolayısıyla bunun teminin de adı geçen kanunun aynen uzatılması suretiyle olacağı, ülkenin içinde bulunduğu vaziyeti daima göz önünde bulundurmaya mecbur olduklarını, Sakarya Zaferi sonrası Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkumandanlığı’nın genel seferberlik ilan etmesinin önemli olup, Mustafa Kemal Paşa’nın takip ettiği hedefin bir nefer kalıncaya kadar düşman ordusunun kovulması olduğunu, dolayısıyla gelinen bu ikinci safhada bunu tartışmanın bir anlamının bulunmadığını anlatır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921)).

Müfid (Kırşehir) Efendi, Hüseyin Avni Bey’in Mustafa Kemal Paşa’nın mesul olmadığına yönelik sözlerine atıfta bulunup, Büyük Millet Meclisi’nde hiçbir ferdin mesuliyetsiz olmadığını şu sözleriyle ortaya koyar; *“Bilirsiniz Sadrı İslâmda bir meseleyi hatırıma getireceğim... Hitabeti esnasında ben eğilirim siz ne yaparsınız diye, (sormuşlar ve yine kendileri şu cevabı vermiştir). Siz beni kırar, doğrultursunuz. Mustafa Kemal Paşa ve bu Meclisin içinden diğer bir zat eğrilirse, onu Heyeti Celileniz kırarak doğrultuwerir”* (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921)).

Tunalı Hilmi (Bolu) Bey, meselenin tartışmaya değer noktasının bulunmadığını, kanun hükümlerinin üç ay daha uzatılıp geçilmesi gerektiğini belirtip, paşa hazretlerinin başkumandan olması ve meydana gelen heyecan vesilesiyle meselenin iyi bir şekilde neticelendirildiği, paşanın başkumandanlığı meselesi dolayısıyla halkın üzerinde meydana getirdiği tesirin göz önünde bulundurulması durumunda bu tesiri uzatmakla gayesinin oluşmasının temin edilmiş olacağı, kendilerinin dünkünden daha fazla tehlike karşısında oldukları geçen günkü tehlike yalnız harp tehlikesi iken, şimdi harbin arkasında bir de siyasî tehlikenin olduğu, Mustafa Kemal Paşa’yı kıskanmak bir tarafa ikinci bir Mustafa Kemal Paşa’ya daha ihtiyaç olduğunu dolayısıyla ellerindeki bu cevherin kıymetini bilmeleri gerektiği vurgusunu yapar (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921)).

Mustafa Durak (Erzurum) Bey, yaklaşık üç ay önce pek asabî ve heyecanlı müzakereden sonra cepheye gönderilen heyetin kanaatlerinin birtakım idaresizliklerin vuku bulduğu yönünde olup, bu idaresizliklerin ülkede fenalıklara sebep olduğuna değinir ve kumandayı tek hâle getirerek düşmanın Sakarya'dan atılmasını, Mustafa Kemal Paşa'nın her tarafta her yerde fevkalâde hizmeti görüldüğünden bu işin ona verildiğini, henüz düşmanın kapıda durduğunu, kumandanı ayırmanın doğru olmadığını, başlanılan işin bitirilmesi gerektiğini ve başkumandanın mesuliyetinin olduğuna dikkat çeker (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921)).

Necip (Ertuğrul) Bey; *“Orduyu ve cebheyi paşa Hz. nin idaresine vermek için taraftar olmayacak kimse yoktur. Paşa Hz. ne hepimizin itimadı vardır. Fakat kendilerinin de Başkumandanlık Kanununun müzakeresinde söylediği gibi, bu şekil mahzurludur. Ancak ahvali fevkalâde, kısa zamanlar için bu olabilir. İnkâr edemeyiz ki üç ay zarfında paşa Hz. nin ve bizim de arzu etmediğimiz ahval, memleket dâhilinde olmuştur. Tabiidir ki bütün alâkadarlar ve vazifedarların meseleye vaziyet etmesi, başka bir ele tevdi etmesi başkadır. Biz her gün «müşaverehüm fil emr» emri celilinin füyuzatından istifade ederken, böyle kenara çekilmek bilmem nasıl olur. Yani paşa Hz. nin iş başında bulunmasına karar verip bir kenara çekilmek için bizi millet onun için göndermedi. Her işe vaziyet etmeliyiz ve bunu bir an hatırdan dâr tutmayalım”* (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921)) şeklindeki sözleriyle, ordu ve cephenin güven timsali olan paşa hazretlerinin idaresine verilmesinde bir sakınca görmediğini, ancak başkumandanlığın fevkalâde durumda kısa süreler için olabileceğini savunur.

Abdullah Azmi (Eskişehir) Efendi, başkumandanlık ihdas ve mevkiinin verildiği zamanki gayenin hâlâ mevcut olduğunu hatırlatarak; Mustafa Kemal Paşa'nın bu millî dava için kendi nefsinin feda ile ortaya atıldığını, canını feda etmekle dahi iftihar edeceğini, yeniden mevki vermeme için ya gayenin tamam olması veya beceriksizliğin olmuş olması gerektiğini, bunun orta yerde bırakılmasının ya işi gevşetmek ya da siyasette bir değişikliği ifade ettiğini, kendilerinin bugün millî davanın namını almış olan Mustafa Kemal Paşa'ya bu mevkiyi vermekle, orduya başkaca bir tesir icra etmek maksadında olduklarını, mesul olmadık hiç bir şahsın bulunmadığını, gayenin tamam olmadığını, bugün bunun böyle yarı yolda bırakılmasının ülkenin dışında ve içinde tesirlerinin olacağını, dolayısıyla boşuna tartışılmaması gerektiğini beyan eder (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921)).

Osman (Lazistan) Bey, içinde bulunulan durumda başkumandanlığın uzatılması ve uzatılmaması meselesinin tartışılmasının doğru olmadığına inandığını ifade edip, Mustafa Kemal Paşa'ya askerlik açısından fevkalâde bir itimadın bulunduğunu, meydana gelen kanaatin paşanın övünülecek vasıflarının elde edilen bu zaferde tesiri ve rolü olduğunu, neferlere kadar nüfuz etmiş bir kumandanı taarruz etmek mecburiyetinde bulunulan anda ordunun başından ayırmaktaki mânanın anlaşılmadığını, tazyikin düşmanın son neferi ülkede kalmayınca kadar devam edeceğinin ifade edildiği bir zamanda başkumandanlığın değişikliği veya kaldırılmasının doğru olmadığını ve gayeyi gerçekleştirince başkumandanlığı kaldırmanın ellerinde olduğunu savunur (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921)). Yusuf İzzet Paşa (Bolu), askerî açıdan başkumandanlığın gerekliliğine inandığını belirterek, gerekli olan başkumandana milletin her ferdinin bu işi başaracağına kanaatlerinin olması gerektiğini, kendisinin âdeta millî bir ordunun başkumandanlığının ortaya çıkması taraftarı olduğunu, başkumandanlığın Sakarya Savaşı'nda zaferin en önemli sebeplerinden biri olduğunu, Mustafa Kemal Paşa'nın bu zaferle şan ve şeref meydanında bir genel seferberlik ilan ettiklerini, bu seferberliğinin anlamının merhamet edilmeksizin düşmanın takibi olduğunu, dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa tarafından genel seferberlik ve hazırlığının takip edilmesinin kesin bir mecburiyet olduğunu vurgular (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921)).

Sırrı (İzmit) Bey; başkumandanlığın Büyük Millet Meclisi'nin içine yerleşen unvanlardan biri olup, bu unvanının Mustafa Kemal Paşa'ya fazla bir rütbe olarak anlaşılması gerektiğine, başkumandanlığı kanunun müddeti bitti diye öldürmenin kendi siyasetlerini de söndürmek demek olduğuna, Mustafa Kemal unvanı kendi başına bir ordu olup, bu unvanın orduyu birkaç kat kıymetlendirecek sihirli bir kuvvet olduğu, dolayısıyla onun aranan yüksek fikirli, yüksek dimağlı biri olarak ordunun başında bulunmasının milletten farklı bir kaynak arandığı anlamına gelemeyeceğine işaret eder (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921)).

Yusuf Kemal Bey Hariciye Vekili (Kastamonu); milletin geleceğine Mustafa Kemal adı yazılmış olup, onun namının kalıcı ve etkili olduğunu, Büyük Millet Meclisi ile Mustafa Kemal karıştırılmış birbirinden ayrılmaz şeyler olarak düşünülüp, millet idaresinin Mustafa Kemal Paşa da olup Büyük Millet Meclisi'nin bu idarenin icra edildiği bir vasıta olarak görüldüğünü, birliğin gösterilmesi gerektiğini, İngiliz, Fransız ve İtalyanların anlaşma yapmak için bu kadar çaba sarf ettikleri bir dönemde paşa hazretlerini başkumandanlıktan ayırmanın doğru olmadığını anlatır (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921))².

² Kanun, yapılan tasnif neticesinde oylamaya 152 kabul, 3 çekimsiz ve 12 red olmak üzere 167 üye katılmış, 2 oy mükerrer, red oylarının da bir eksik çıktığı tespit edilmişti (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 31.10.1337 (1921)).

4.5.1338 (1922) Perşembe günü İkinci Reis Vekili Musa Kâzım (Konya) Efendi başkanlığında gerçekleştirilen gizli ikinci oturumda müzakere edilen mevad içerisinde yer alan “Başkumandanlık Müddetinin 5 Mayıs 1338 Tarihinden İtibaren Üç Mah Daha Temdidine Dair Kanun” münasebetiyle Cemil (Kütahya) Bey; “Efendiler, bu kanun ilk defa müzakereye konulduğu vakit, Başkumandanlık kanunu bu kanun müzakereye konulduğu zaman ben deniz memnun oldum. Fakat ne zaman memnundum; Meclisin şahsiyeti maneviyesi Başkumandanlık; Reisimiz Paşa Hazretleri de Başkumandan vekili olacak diye memnun olmuştum. Sonra bir Hükümdarın hakkı olan Başkumandanlık vazifesini Reismize tevdiin doğru olmadığını düşündüm, ta o vakit muhalif rey verdim. Çünkü bu kanun ananemize, teamülü kadimimize gayri muvafiktir. Ananei milliye var” devamla;

“Fakat bugün arz ediyorum ki paşa hazretlerine verilmiş olan bunun geri alınması muhataralıdır. Hatta üç ay değil altı ay temdit edelim ki düşmanlarımız da bizim temamiyle hazırlanmış olduğumuza ve her şeyi gözümüze almış olduğumuza kani olsun”(TBMM Gizli Celse Zabıtları, 4.5.1338 (1922)) diyerek, kanunun ilk müzakeresi sırasında başkumandanlığın meclisin manevî şahsiyetinde, başkumandan vekilinin de paşa hazretlerinin şahsında olacağı için hoşnut olduğunu, ancak paşa hazretlerine verilmiş olan bu kanunun içerdiği yetkilerin geri alınmasının hatalı ve tehlikeli olacağını, başkumandanlık müddetinin uzatılmasının düşman nezdinde hazırlanmış ve her şeyin göze alınmış olduğunu göstereceğini söyler (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 4.5.1338 (1922)).

Rauf (Heyeti Vekile Reisi) (Sivas); “...Başkumandanlık makamının fasılaya duçar olunmasını menafi memlekete muzır görenlerdenim. Böyle hayati mesailde bazı rüfekayı kiram ihtimal ki buhranlar devresi geçmiştir, tehlike kalmamıştır. Ahvali adiyeye tahtında işler tedvir edilir zannaedenler de bulunuyor. Fakat efendiler ben denizce memleket en buhranlı zamanındadır. En hayatî andadır. Başkumandanlık Meclis Âlinize hayatî bir anda bugün Başkumandan olan zata tevcih edilmiştir, ben deniz burada yoktum, ondan sonra üç defa tecdit edilmiştir ve her tecdidinde de tecdit talep olunmuştur. Fakat Lâyiha Encümenine gönderilmemiştir. Burada Heyeti Umumiyyede müzakere edilmişti. Şu halde şimdiye kadar yapılan muameleden fazla bir muamele yoktur. Ben deniz zannediyorum ki bu kanunun Meclise seokinde hüsnü niyetten başka bir fikir saik olmamıştır. Ben deniz Sivas Mebusu olarak bu kanunun bir an evvel tecdidine taraftarım”(TBMM Gizli Celse Zabıtları, 4.5.1338 (1922)) diyerek, başkumandanlık makamının kesintiye tutulmuş olunmasını ülke menfaatlerine zararlı gördüğüne, buhranlar devresinin geçmeyip, ülkenin en hayatî anda olduğuna ve bu kanunun bir an evvel yenilenmesi gerektiğine işaret eder.

Mehmet Şükrü (Karahisarısahip) Bey’in “aynen mi tecdidi taraftarısınız” sorusuna Rauf (Heyeti Vekile Reisi) (Sivas), aynen yenilenmesini teklif ettiğini söyleyip devamla; “...İkinci maddeye itiraz buyuruyorsunuz, eğer muvaffakiyetle idare edilirse hacet yoktur, zaten elinizdedir, istediğiniz gibi yapabilirsiniz. Tetkik buyurursunuz, isterseniz yaparsınız, isterseniz yapmazsınız. Allah onu bize göstermesin makûs netayic verirse zaten kanunlardan ziyade silah... ..bugün ikinci maddeyi lağvederseniz ademi itimat olmuş olur. Bunun için çok rica ederim asker arkadaşlarımdan da hayatî bir zamanda umum orduyu idare eden zata vелеv nim ademi itimat ihsas etmek dâhilde ve hariçte ne tesir hâsil eder? Ben denizin kanaatım budur, benim hissiyatım bu noktai nazardandır”(TBMM Gizli Celse Zabıtları, 4.5.1338 (1922))³ der ve ikinci maddenin hükümsüz bırakılması halinde güvensizlik olmuş olacağını, yarı güvensizlik durumunda bile içte ve dışta böyle bir durumun tesirinin oldukça menfi olacağını belirtir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 4.5.1338 (1922)).

Muhittin Baha (Bursa) Bey, Hüseyin Avni Bey (Erzurum)’in kanun yapma hukuklarının pek kıymetli olduğundan bahsettiklerini ve bunun bir namus vazifesi olduğunu söylediklerini ifade ederek; “...Hüseyin Avni Bey biraderimiz dediler ki ben Başkumandanlık Kanununu kabul etmek suretiyle hakkı teşriimi başka bir kimseye veremem, bu veremem ben denizce bir vazifei namus ve şereftir. Benim kabul etmediğim ve Şükrü Beyin iddia ettikleri kaziyenin aksi de sahih ise ve makul ise Başkumandanlığa reyî verenler, bunu kabul edenler, vazifei teşriyelerini başkalarına devretmiş olanlar, binaenaleyh onlar vazifei namus meselelerini ifa etmemiş olurlar” şeklinde kendisinin anladığını söyler. Hüseyin Avni (Erzurum) Bey’in “yanlış anlıyorsunuz” şeklindeki sözü üzerine Muhittin Baha (Bursa) Bey; başkumandanlığa reyî verip, bunu kabul edenlerin kanun yapma vazifelerini başkalarına devretmiş olduklarından onların namus vazifesi meselelerini ifa etmemiş oldukları şeklinde de anlaşılabilirliğini, bazı haklarını kendisinden daha iyi idare edeceklere denetleme hakkını tam olarak ifa ederek verdiğini, bu hakkın milletin çıkarına vatanın emrettiği siyaset icaplarını ve harbiyenin emrettiği hakkı vermek anlamına geldiğini savunur (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 4.5.1338 (1922)).

³ Başkumandanlık Müddetinin 5 Mayıs 1338 Tarihinden İtibaren Üç Mah Daha Temdidine Dair Kanun

Madde 1. Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa’ya Başkumandanlık Tevcihine Dair Olup İki defa Üçer Mah Temdid Edilmiş Olan Kanun Üç Mah Daha Temdit Edilmiştir.

Madde 2. İşbu Kanun 5 Mayıs 1338 Tarihinden Muteberdir.

(Başkumandan, ordunun maddî ve mânevî kuvvetini âzamî surette tezyit ve sevk ve idaresini bir kat daha tarsin hususunda Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin buna mütaallik yetkisini Meclis namına fiilen istimaline mezundur) (TBMM Zabıt Ceridesi, 5 Ağustos 1921).

Madde 3. İşbu Kanun Büyük Millet Meclisi Tarafından İcra Olunur (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 4.5.1338 (1922)).

Muhittin Baha (Bursa) Bey devamla; "...Devrettiğiniz salâhiyetin içtihadatımız hilâfına olarak suiistimal edildiğini hiçbir kimse burada söylemedi" ...dokuz aydan beri devam eden bir vazîfenin bir kısmının tenkisi suretiyle ifâ edilmesi Rauf Beyefendinin pekâlâ ifade buyurdıkları veçhile Başkumandan hakkında bazı tereddüdü, hiç olmazsa tereddüdü izale ettirecek bir haldir. Bunun dâhildeki, ordudaki bilhassa harici tesiratını ben Hüseyin Avni Beyefendi gibi telâkki etmiyorum. Bunun feokâlâde muzır olacağı kanaatındayım"(TBMM Gizli Celse Zabıtları, 4.5.1338 (1922))⁴ şeklindeki sözleriyle de devredilen yetkisi görüşü hilâfına suiistimal edildiğini hiçbir kimsenin söylemediğini, başkumandanlık makamının kesintiye uğramasının ülke menfaatleri açısından sakıncalı olacağını ileri sürer.

6.5.1338 (1922) Cumartesi günü İkinci Reis Vekili Musa Kâzım (Konya) Efendi başkanlığında açılan gizli birinci oturumda müzakere edilen mevad içerisinde yer alan "Vaziyeti Askeriye Hakkında Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin İzahatı ve Vaki Suallere Cevabı" münasebetiyle⁵ Abidin (Lazisstan) Bey; "...Başkumandanlığın makamında kalması taraftarıyım. Ben bunun için hiç bir zaman fenalık düşünmedim. Vicdanım buna tahammül etmez... ..Bundan bir buçuk sene evvel, bir grup ortada yok iken ve hiçbir şey yok iken tesanüt tam idi ve hepsi de beyaz vermek lâzım gelirse beyaz, kırmızı vermek lâzım gelirse kırmızı verirlerdi ve ben bu kanaattayım. Arkadaşlar Başkumandanlığın payidar olması elzemdır. Zira Papulası, Kral Kostantini yıkacak yine bu kuvvettir" (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 6.5.1338 (1922)) şeklindeki sözleriyle, dayanışma ve birlikte hareket etmenin önemini ortaya koyup, başkumandanlığın devam etmesi gerektiğini söyler.

11.9.1338 (1922) Pazartesi günü İkinci Reis Vekili Musa Kâzım (Konya) Bey başkanlığında açılan birinci oturumda takrirler içerisinde ve "Riyaseti Celileye" başlığı altında yer alan "Saruhan Mebusu Refik Şevket Beyle Arkadaşlarının, İzmir ve Bursa'nın İstirdadı Dolayısıyla Başkumandana Milletın Ebedî Şükran ve İmtinanının İblâğ Edilmesini arz ve teklif eyleriz"(TBMM Zabıt Ceridesi, 11.9.1338) denilip, millet tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın iyiliğinin sonsuza değin bilindiği ve bu iyiliğin hatırdâ sürekli tutulacağı açıklanır.

13.9.1338 Çarşamba günü İkinci Reis Vekili Musa Kâzım (Konya) Efendi başkanlığında açılan birinci oturumda muhtelif evrak içerisinde yer alan "Muzafferiyet Münasebetiyle Muhtelif Yerlerden Gelen Tebrik Telgraf ve Mektupları" münasebetiyle Seyyid Ahmed Elsünusi Hazretlerinden "Ankara'da T.B.M. Meclisi Riyasetine" başlığı altında gelen tebrik telgrafında; "İslâmiyetin müncisi olan ordumuzun avni samadani ile ihraz eylediği zaferden dolayı, o kahraman ve aziz orduyu teşkil eden dilâverlerin babalarından ve kardeşlerinden müteşekkil olan Heyeti Celilerini tebrik ve işbu zaferlerin ruhaniyeti peygamberi ile temadi edeceğını tebşir ve teyidi hürmet eylerim" (TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.23, İ 101) denilerek, ordu, İslâmiyet'in kurtarıcısı olarak görülüp,

⁴ Netice itibarıyla kanunun tamamı kabul edilmiştir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 4.5.1338 (1922)).

⁵ Mustafa Kemal Paşa (Başkumandan), Başkumandanlık Kanunu'nun uzatılması münasebetiyle perşembe günü müzakerelerde rahatsızlığı sebebiyle bulunmadığını, ancak cereyan eden müzakereye neticesi itibarıyla vakıf olduğunu söyler. Başkumandanlık Kanunu'nun yapıldığı günkü şartları dile getirerek, düşman ordusunun bertaraf edilmesi ve içinde bulunulan elverişsiz durumda kurtulmak için bir çare ve tedbir düşünmek mecburiyetinde olduğunu, bunun başkumandanlığın ortaya çıkması, ona uygun yetki verilmesi suretinde belirdiğini ifade edip; "...Başkumandanlık Kanunu yapılırken bu kanunun üç aydan fazla hakkı hayata malik olmasını Heyeti Celilenize teklif eden doğrudan doğruya benzeniz idim" diyerek, başkumandanlık vazifesinin yüklenilmesinden üç ay sonra kanunun uzatılması veya hükümsüz bırakılmasının tartışıldığını, ekseriyetin bu kanunun uzatılması taraftarı olup, daha sonraki tedbirlerin de bu suretle neticelendiğini, başlangıçta olduğu gibi sonra da bu kanunun gerekli olmadığından veya gerekli değişikliğinden bahsedilen ve başkumandanlığın mevcudiyetinden şikâyetçi olan kimselerin olduğunu belirtir. Mustafa Kemal Paşa (Başkumandan) devamla; "...Bendeniz lüzumsuz bir mevkiin, bir makamın mullaka idamesi taraftarı değilim. Sonra herhangi bir makamın lâyüsel olacak salâhiyetlere malikiyetini temin edecek kanunların da idamesi taraftarı değilim" şeklindeki ifadeleriyle, bunun gerekli olmadığına yönelik söz söyleyen şahıslardan Salih (Erzurum) Efendi'nin "...Mustafa Kemal Paşa bizden o hakkı gasbetmek istiyorsa kendisini küçültür, biz de hakkı sarihimizi vermeyecek iken verişek aptalız" şeklindeki sözlerine değinerek, azim ve iradesi ile inandığı yolda, çevresini genişlettiği, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasına ön ayak olup, Millî Mücadele fikrine siyasi ve hukukî yönden destek sağladığı ve hayatı boyunca Türk milletinin ortak emelini bulmayı amaç edindiğini ortaya koyar (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 6.5.1338 (1922)). Mustafa Kemal Paşa (Başkumandan), devamla; Başkumandanlık Kanunu'nun veya meselenin söz konusu olması gerektiğinde gizli oturum ile hakikati milletten gizlemek konusunda bir eğilim ima edildiğini dile getirip; "...Bir defa Meclisi Âliniz alelâde bir Meclisi teşri değildir; bir Meclisi Mebusan değildir. Salâhiyeti icraiye de haiz ve mahiyeti hazırası ile bir Heyeti Hükümettir. Dünyanın neresinde görmüşüştür ki bir memleketi, bir devleti idare eden Heyeti Hükümet bütün mukerreratını alenen ittihaz etsin. Bu dünyada mevcut değildir, bu olamaz. ...Takdir buyurursunuz ki Başkumandan olacak zatın ordu üzerinde ve bilhassa ordunun karşısında bulunan düşman üzerinde hükmü, nüfuzu çok büyük görülmek lâzım gelir. Binaenaleyh, haysiyeti çok büyük olmak lâzımdır. Hâlbuki kim olursa olsun bir adam bir memuriyete tâyin olunurken onun leh ve aleyhinde söz söylenince onun tesiri nüfuzundan hakikaten bir şey zayı ettirmek imkân ve ihtimali vardır" şeklindeki cümleleriyle, açık oturumda değil, gizli oturumda tartışılması, tercih edilmesi lazım geldiğini söyler. Mustafa Kemal Paşa (Başkumandan), devamla; milletın Şükrü Efendi gibi düşünmediğini, kendilerinin buraya komedyâ oynatmak için toplanmadıklarını, komedyâ oynatmak isteyen varsa Şükrü Efendi'nin kendisi olduğunu, Şükrü Efendi'nin oynamak ve oynatmak istediği komedi neticesinde kapıldığı kanun pençesinden ne kadar sarsıntıyla kurtulduğunu untabilecek kadar zaman geçmemiş olduğunu, Şükrü Efendi'nin başkumandanlığa gerek olmadığını, olsa bile önceki kadar olmadığını yönündeki sözünü hatırlar (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 6.5.1338 (1922)). Ayrıca, başkumandanların kanun yaymadıklarını, başkumandanların emir verdiklerini, kendisinin emirlerinin tatbikatında suiistimal olduğunu söylemenin doğru olmadığını, belki bütün kanunların, bütün emirlerin tatbikatında onu tatbika memur olanların hatalarının suiistimallerinin olabileceğini, dolayısıyla bu gibi suiistimal edenlerin cezalandırılmasının da Hükümet'e ve netice itibarıyla Meclis'e ait bir mesele olduğunu, ayrıca gerektiğince beyanatta bulunduğunu dile getirir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 6.5.1338 (1922)). Hüseyin Avni (Erzurum) Bey; semavî kudret gibi kendilerini milletler üzerine hâkim addeden şahıslar gibi, ferdîyetleri kabul etmedikleri üzerinde durur (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 6.5.1338 (1922)). Salih (Erzurum) Efendi; kendilerinin muhalefet yapmadıklarını söyler (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 6.5.1338 (1922)). Hüseyin Avni (Erzurum) Bey; Mustafa Kemal Paşa'nın fedakârlık derecesinin herkes tarafından bilindiği, bir dimağ ise vücudunu teşkil edenin kendileri olduğunu, her ne söylerse buradan açık bir lisanla söylediğini, başkumandanlık Kanunu'nu zorla paşa hazretlerine verdiklerini, paşanın aleyhine söz söylenmediğini, meclisin başlangıçta verdiği bu yetkiyi pek fazla vermiş olduğunu, paşanın inkılâba adım atmış bir milletın bayraktarı olduğunu belirtir (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 6.5.1338 (1922)).

meclisin de bu orduda bulunan yiğitlerin babaları ve kardeşlerinden meydana geldiği ve zaferlerin de peygamberin devam etmekte olan ruhunun kudreti ile sürüp gideceği belirtilir.

Paris Temsilcisi Ferid Bey'in "Hariciye Vekâletine" başlığı altında gelen telgrafta; "Kahraman ordumuzun kazandığı şaheser zaferden dolayı bu gazayı ekberin mübeccel amilleri olan Başkumandanımızla mukaddes ordumuza, Büyük Millet Meclisi Heyeti Muazzamasına ve azimkâr vekillerine minnet ve şükran dolu tebriklerimi arz ederim" (TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.23, İ 101) denilerek, bu büyük zaferin yüceltilen unsurları olarak başkumandan, ordu, millet meclisi ve vekilleri görülür.

Yukarıda sözü edilen birinci oturumda Mektebi Mülkiye Talebesinden "Ankara'da T.B.M. Meclisine" başlığı altında gelen ve okunan tebrik telgrafında, Büyük Millet Meclisi Türk milletinin yegane temsil edeni, Mustafa Kemal Paşa da bu meclisin büyük reisi ve kurtarıcı kahramanı olarak nitelenir (TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.23, İ 101).

Talebe-i Ulûm Cemiyeti Reisi Lûtfullah'dan "Ankara'da B.M. Meclisi Riyaseti Âliyesine" başlığı altında; "...Vatanımızın istihlâsı gayei mücahedanesi uğrunda tarihimizin en âli sahifelerine altın kalemlerle yazılmaya şayan olan harikanüma mesainizin tevîkat ve tecelliyatı Subhaniyeye mazhariyetini bütün talebe-i ulûm dâileri namına tebrik eder ve kabulünü istirham eylerim efendim hazretleri" (TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.23, İ 101).

İzmir Yurdu'ndan "T.B.M.Meclisi Riyaseti Celilesine" başlığı altında gelen ve okunan tebriknamede; "Üç sene dört aydan beri sevgili hilâlîne kalbinin her an yanan ateşiyle kavuşmak isteyen İzmir'imizin istirdadından dolayı, vatan uğrunda azim ve himmetin timsali Meclisimize, şecaat ve kahramanlığın emsalsiz nümunesi ordumuza ve milletin âmâliyle maksadını bihakkin istihzal muvaffakiyetini gösteren Başkumandanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine hicran ve tahassürden kurtulup yeni ve ebedî bir hayatı istiklâl kavuşan hemşerilerimiz namına teşekküratımızı takdim eder ve Cenabı Hakkın muhterem milletimizi (Hak) dan ibaret her umurda muvaffak bilhayır eylemesini niyaz eyleriz efendim" (TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.23, İ 101) denilerek, meclis katı kararla çalışıp çabalamanın sembolü, ordu cesaret ve yiğitliğin örneği, Gazi Mustafa Kemal Paşa da milletin işleriyle amacını eksiksiz elde eden bir başkumandan olarak görülür. Gene yukarıda sözü edilen birinci oturumda Trakya Yurdu'ndan gelen ve "T.B.M.Meclisi Riyaseti Celilesine" başlığı altında okunan tezkerede de, zaferin milletin ruhundan doğup, milletin kararlılığı ve büyüyen ülküsüyle talihsizliklere katlanarak hayatı hor görmekle elde edildiğine değinilir. Alçak işgalcilerin ülke topraklarından temizlenmesi ile Türk ordusunun medeniyete parlak bir yetkinlik verdiği, Anadolu'nun önemli bir kısmının geri elde edilmesi ve milletin amaçlarının kısmen tatmininde tebrik ve hürmetlerin birlikte zikredilip, takdim edildiği TBMM Heyeti ve onun Yüce Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa olur (TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.23, İ 101).

16.9.1338 (1922) Cumartesi günü İkinci Reis Vekili Musa Kâzım (Konya) Efendi başkanlığında açılan birinci oturumda muhtelif evrak içerisinde yer alan ve okunan "B.M.Meclisi Riyaseti Celilesine" başlığı altında "Bursa Mebusu Muhiddin Baha Beyle rüfekasının, istirdattan sonra Bursa ahvaline dair telgrafları"nda; "...Esir Bursa'mızı eski halinde sevimli ve tarihi bulduk. Ahali fevkalâde meserret içinde, fevç fevç sokaklarda bayram yapmaktadırlar....Halkımızın Hükümeti Milliye hakkında hürmet ve minneti çok fazladır. Herkes Büyük Millet Meclisi ile Başkumandanına bizzat arzı hürmet etmek için fevkalâde tahalük gösteriyor. Mukaddes dâvamızın birçok muvaffakiyetlerle daha tetevücetmesini bu münasebetle temenni ederiz" (TBMM Zabıt Ceridesi, D1, C.23, İ 103) denilerek, Büyük Millet Meclisi ve onun başkumandanına saygı arz edilip kutsal olan bu davanın başarılarla taçlanması dileğinde bulunulur.

Sonuç

Mustafa Kemal Paşa'nın serüveni, Türk milletinin bağımsız olarak yaşama arzusunun hayata geçirilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu ve gelişmesi ile adeta bütünleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa, uzun ve meşakkatli yollara katlanılarak din ve vatan ile birlikte önemli ve tarihi bir vazifeyi ifa için etrafında toplanılan bir şahıs olarak görülmüş, TBMM I. Döneminde meclis ile özdeşleşen vasıfları, yanında bulunanlar ve mesai arkadaşları tarafından öz olarak şunlar olmuştur:

Ordunun bir ferdine, bir askere yakınlık gösteren.

Başkomutan olmasına rağmen fedakârlık yapıp cephede askerlerle birlikte düşmana karşı mücadele eden.

Başkumandanlığın gereğini hakkıyla yerine getiren, askerlik açısından fevkalâde bir itimat bulunan, tarihin geleneksel bir kumandanı olarak görülen, unvanı kendi başına bir ordu ve bu unvanının orduyu birkaç kat kıymetlendirecek sihirli bir kuvvet olan.

Kendini yüksek ve değerli tutma hissine sahip olmayan.

Feyiz alınan bir kaynak, enerjinin saklandığı yer olan ve kendisi etrafında bir kütle haline gelinen, milletin ümitlerini hareket ettiren, halkın temsilcilerinin hakkını çalmayan, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile bütünleşen, milletin arzularına tercüman olan, milletin sinesi olan Meclis'in ruhuyla hareket eden, meclisin

kurucusu ve tarihî bir şahsiyet olan, Büyük Millet Meclisi ile adı karıştırılıp birbirinden ayrılmaz şeyler olarak düşünülen, kararları ile iş yapılan, siyasî ve akli terbiyesi dolayısıyla içlerinde en sorumlu görülen.

Milletin geleceğine adı yazılan, namı kalıcı ve etkili olan, liderliğinde nihayete kadar mücadele edilip kurtuluş gününe kavuşulacak olan.

İyiliği sonsuza değin bilinecek olan.

KAYNAKÇA

- Akın, Rıdvan, (2008). *TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*. İstanbul: İletişim Yay.
- Aktaş, R. Necdet (1973). *Atatürk'ün Bağımsızlık Savaşı Nasıl Hazırlandı?*, İstanbul: Varlık Yay.
- Aydın, Mesut (2002). *Yeni Türk Devleti ve Misâk-ı Milli*. *Türkler*, C. 16, (Ed., Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Banoğlu, Ahmet Niyazi (1954). *Fıkra, Nükte ve Çizgilerle Atatürk*. İstanbul: Ercan Matbaası.
- Benneb, George (1938). *Kemal Atatürk, Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si*. Ankara.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik (1960). Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Hukukî Statüsü ve İhtilâlcî Karakteri. *Belleten*, C. XXIV, Sayı: 96 (Ekim 1960'dan Ayır Basım), Ankara: TTK Basımevi.
- Borak, Sadi (1961). Atatürk'ün Özel Mektupları. İstanbul.
- Cebesoy, Ali Fuat. Atatürk'ün Yüksek Kumandanlık Kudreti ve Meziyetleri. *Yakın Tarihimiz*, Cilt 4.
- Çoker, Fahri (1994). *Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*. C. I, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yay.
- Demirel, Ahmet (2007). *Birinci Meclis'te Muhalefet (İkinci Grup)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ellison, Grace Mary (1973). *Bir İngiliz Kadın Gözüyle Kuva-yı Milliye Ankara'sı*. (Çev. İbrahim S. Türek), İstanbul: Milliyet Yay.
- Goloğlu, Mahmut (2008). *Millî Mücadele Tarihi-I Erzurum Kongresi*. İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
-, (2008). *Millî Mücadele Tarihi-I Sivas Kongresi*. İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Gündüz, Asım (1975). *Hatıralarım*. İstanbul:Kervan Yay.
- Herbert, Melzig (1944). *İnönü diyor ki*. İstanbul: Ülkü Basımevi.
- Kayalı, Kurtuluş (1985). I. TBMM'de Muhalefet. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 5. Cilt, İstanbul: İletişim Yay.
- Kemal, Atatürk (2006). (Bugünkü dille yayına hazırlayan Prof. Dr. Korkmaz Zeynep), *Nutuk 1919-1927*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Kılıç Ali, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*. (Der. Hulusi Turgut), Türkiye İş Bankası, Kültür Yay.
- Kılıç Ali, (1955). *Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor*. İstanbul: Sel Yay.
- Kongar, Emre (2008). *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Küçük, Cevdet (2005). Millî Mücadele. *DİA*, C. 30, İstanbul.
- Küçük, Mustafa (2002). Birinci TBMM'nin Açılışı ve Anlamı. *Türkler*, C. 16, Ankara:Yeni Türkiye Yay.
- Millî Mücadele Tarihi. (Yay. Haz. Berna Türkoğan).
- Omurtak, Salih- Hasan-Âli, Yücel- İhsan, Sungu- Enver Ziya, Karal- Faik Reşit, Unat- Enver, Sökmen- Uluğ, İğdemir (1993). *Atatürk. İslâm Ansiklopedisi*, 1.Cilt, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Selek, Sabahattin (2002). *Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı) II*. İstanbul:Örgün Yayınevi.
- Selvi, Haluk (2002). Millî Mücadele'de Erzurum ve Sivas Kongreleri Dönemi. *Türkler*, C. 15, (Ed., Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Ankara:Yeni Türkiye Yay.
- Sherill, H. Charles (1934). *Gazi Mustafa Kemal Hazretleri Nezdinde Bir Yıl Elçilik*. (Çev. Ahmet Ekrem), İstanbul.
- Tanör, Bülent (1985). Millî Mücadele'de Kongreler. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul: İletişim Yay.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, D.1, C.1.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, D.1, C.2.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, D.1, C.2.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, D.1, C.3.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.7.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.14.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.15.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.17.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.22.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D.1, C.23.
- Tezer, Şükrü (1072). *Atatürk'ün Hatıra Defteri*. Ankara:TTK Basımevi.
- Turan, Şerafettin (1992). *Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*. C. 2, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi (4 Eylül 1919-9 Kasım 1920)*. II'nci Cilt, 2'nci Kısım, Ankara: Genel-kurmay Basımevi.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet (1990). *İlk Meclis ve Millî Mücadele'de Anadolu*. İstanbul: Çağdaş Yay.
- Yalçın, E. Semih (Ed). (2008). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi.